

INSTYTUT PEDAGOGIKI

INSTYTUT PEDAGOGIKI

UNIwersytet Zielonogórski

Al. Wojska Polskiego 69
65-762 Zielona Góra
p. 226

sekretariat@pedagogika.wns.uz.zgora.pl
www.ip.uz.zgora.pl
tel.: +48 68 328 32 56

dr hab. Jarosław Bąbka, prof. UZ
Zakład Pedagogiki Specjalnej i Profilaktyki Społecznej

**Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Anny Kopacz
pt. Zachowania zdrowotne a dyspozycje podmiotowe studentów lubelskich uczelni
wyższych napisanej pod kierunkiem prof. dra hab. Janusza Kirenki oraz promotor
pomocniczej dr Urszuli Olejnik**

Zachowania zdrowotne to bardzo ważne formy aktywności każdego człowieka, które będąc elementem codzienności mają wpływ na jego zdrowie oraz jakość życia. Pomimo wzrastającej świadomości społecznej na temat znaczenia prozdrowotnego stylu życia, przywołane przez Autorkę pracy dane na temat stanu zdrowia Polaków nie napawają optymizmem. Problem troski o zdrowie i preferowanie prozdrowotnego stylu życia należy ujmować w pełnym cyklu życia człowieka przez pryzmat czynników wewnętrznych oraz zewnętrznych. Te pierwsze dotyczą między innymi poczucia koherencji, poczucia własnej wartości, umiejscowienia kontroli zdrowia. Czynniki zewnętrzne uwzględniają oddziaływania środowiskowe rodziny, szkoły, rówieśników, jak i wpływy społeczno-kulturowe związane z mediami oraz wzorami kulturowymi. Problematyka rozprawy doktorskiej Pani mgr Anny Kopacz, która objęła badaniami młodzież w okresie późnej adolescencji i wczesnej dorosłości, jest niezwykle aktualna. Późna adolescencja oraz wczesna dorosłość stanowią okresy życia, w których badani podejmują zobowiązania dotyczące orientacji społecznych, światopoglądu, a także celów i dążeń życiowych również w zakresie stylu życia, na który składają się prozdrowotne lub antyzdrowotne zachowania (Havighurst 1981). Walorem recenzowanej rozprawy doktorskiej jest to, że praca dostarcza danych empirycznych dotyczących podmiotowych uwarunkowań zachowań zdrowotnych studiujących młodych dorosłych, a także ukierunkowuje uwagę na zagrożenia dla ich zdrowia, które dotyczą szybkiego tempa życia, niekiedy konieczności pracy zawodowej oraz łączenia jej z obowiązkiem nauki, negatywnego wpływu rówieśników związanego z paleniem papierosów, piciem alkoholu czy używaniem narkotyków.

INSTYTUT PEDAGOGIKI

INSTYTUT PEDAGOGIKI

UNIwersytet Zielonogórski

Al. Wojska Polskiego 69
65-762 Zielona Góra
p. 226

sekretariat@pedagogika.wns.uz.zgora.pl
www.ip.uz.zgora.pl
tel.: +48 68 328 32 56

Rozprawę doktorską Pani mgr Anny Kopacz uznaję za wartościowy poznawczo i aplikacyjnie projekt badawczy. Zgłoszone uwagi traktuję w kategorii sugestii wartych przemyślenia w przypadku wydania pracy drukiem.

Przedstawiona do oceny rozprawa liczy 287 stron. Praca składa się ze wstępu, dwóch rozdziałów teoretycznych, rozdziału uwzględniającego metodologiczne podstawy badań własnych, jednego rozdziału o charakterze empirycznym, podsumowania i wniosków końcowych, wykazu bibliografii oraz aneksu. Chętnie wysłucham podczas obrony rozprawy doktorskiej wypowiedzi Doktorantki na temat osobistej motywacji, która zadecydowała o wyborze niniejszej problematyki oraz zainteresowaniu się studentami jako grupą badawczą. We wstępie nie odnalazłem takich informacji. Ponadto wyjaśnienia wymaga, czy w aneksie zamieszczono właściwe narzędzie, tj. Skalę Samooceny SES M. Rosenberga w adaptacji I. Dzwonkowskiej, K. Lachowicz-Tabaczek oraz M. Łaguny (s. 287).

Na część teoretyczną rozprawy składają się dwa rozdziały: (1) Teoretyczny kontekst zdrowia i zachowań zdrowotnych oraz (2) Teoretyczny kontekst dyspozycji podmiotowych. Autorka w pierwszym rozdziale postawiła sobie cel wyjaśnienia takich pojęć podstawowych, jak: zdrowie, zachowania zdrowotne oraz styl życia. Wywód dotyczący holistycznego podejścia do zdrowia, a także założeń modelu salutogenezy według A. Antonovsky'ego stanowi dobre teoretyczne zaplecze uzasadniające poszukiwanie zasobów człowieka, które mogą warunkować jego zdrowie, zachowania zdrowotne oraz prozdrowotny styl życia. Doktorantka wśród zasobów ważnych dla zdrowia człowieka wymienia: poczucie własnej wartości, poczucie własnej skuteczności, poczucie koherencji, umiejscowienie kontroli zdrowia, prężność psychiczną. Niektóre z wymienionych zasobów składają się na model badawczy dyspozycji podmiotowych warunkujących zachowania zdrowotne. Pani mgr Anna Kopacz w dalszej części teoretycznej pracy dokonała rzetelnej analizy literatury przedmiotu dotyczącej pojęć zachowania zdrowotne oraz styl życia, o czym świadczy wielość i różnorodność przywołanych ujęć. Rozważania w tej części pracy mają charakter sprawozdawczy, a w mniejszym stopniu stanowią krytyczną analizę oraz systematyzację treści. W podrozdziałach są podawane kolejne definicje pojęć czy typologie, np. zachowań zdrowotnych oraz ich uwarunkowań. Zabrakło mi systematyzacji treści, analizy porównawczej, a także wyraźnego zaznaczenia przyjętego przez Autorkę sposobu rozumienia pojęć na użytek dalszych wywodów oraz interpretacji wyników badań. Taką próbę

INSTYTUT PEDAGOGIKI

INSTYTUT PEDAGOGIKI

UNIwersytet Zielonogórski

Al. Wojska Polskiego 69
65-762 Zielona Góra
p. 226

sekretariat@pedagogika.wns.uz.zgora.pl
www.ip.uz.zgora.pl
tel.: +48 68 328 32 56

dostrzegłem tylko na stronie 53 w przypadku stylu życia. Autorka każdy podrozdział kończy przeglądem badań odpowiadających analizowanej problematyce, co pozwala wnioskować na temat zdrowia, zachowań zdrowotnych i stylu życia młodych dorosłych w Polsce. Konsekwencja w egemplifikacji danych empirycznych odpowiadających analizowanym zagadnieniom podnosi wartość rozprawy.

Rozdział drugi pt. Teoretyczny kontekst dyspozycji podmiotowych rozpoczynają rozważania stanowiące wprowadzenie w problematykę dyspozycji indywidualnych, oczekiwań oraz przekonań zdrowotnych studentów uczelni wyższych. Autorka pracy wychodzi z założenia, że zrozumienie istoty przekonań człowieka wymaga analizy problematyki osobowości (s. 65). Tym samym Doktorantka dokonuje niezwykle trudnego zabiegu, tj. przeglądu wybranych koncepcji osobowości. W tej części pracy zabrakło wyjaśnienia, dlaczego Autorka dokonała przeglądu koncepcji takich autorów, jak np. G. Allport, R. Cattell, S. Epstein, W. Mischel, A. Bandura, a nie innych. Niriejsze koncepcje wywodzą się z odmiennych nurtów i w różny sposób wyjaśniają zachowanie człowieka. Dlatego ważne jest dla czytelnika, dlaczego Autorka je przywołuje oraz jakie mają one znaczenie dla dyspozycji podmiotowych jako ziemnych wyjaśniających zachowania zdrowotne. Zachęcam Doktorantkę do zastanowienia się, czy jest możliwy wybór jednej koncepcji osobowości (spośród tych opisanych lub innych), która stanowiłby metateorię oraz podstawę wyjaśnienia zachowań zdrowotnych badanej młodzieży oraz była zgodna z przyjętym modelem dyspozycji podmiotowych. Jeżeli nie, to może lepiej jest powiązać opisywane dyspozycje podmiotowe bezpośrednio w nawiązaniu do tych koncepcji osobowości, które są z nimi kompatybilne. Autorka w tej części opracowania przedstawiała dłuższy wywód dotyczący zachowań człowieka w kontekście teorii cech, ale w analizie i interpretacji wyników badań pracy nie dostrzegłem nawiązania do tego ujęcia (s. 63-64). Warto rozważyć, czy w podrozdziale stanowiącym wprowadzenie do problematyki dyspozycji podmiotowych nie zrezygnować z przeglądu wyników badań. Podjęcie przez Autorkę problemu osobowości, socjalizacji, przekonań oraz opinii powoduje trudność dotyczącą przywołania wyników badań, które odpowiadałyby tym zagadnieniom. W podrozdziale przywołano między innymi badania dotyczące związku pomiędzy osiąganymi wynikami a kompetencjami społecznymi studentów, co spowodowało, że pojawiła się zupełnie nowa dyspozycja podmiotowa, która nie została uwzględniona

INSTYTUT PEDAGOGIKI

INSTYTUT PEDAGOGIKI

UNIwersytet Zielonogórski

Al. Wojska Polskiego 69
65-762 Zielona Góra
p. 226

sekretariat@pedagogika.wns.uz.zgora.pl
www.ip.uz.zgora.pl
tel.: +48 68 328 32 56

w modelu badawczym, ani też nie nawiązuje do opisanych wcześniej koncepcji osobowości (s. 75).

Kolejne podrozdziały dotyczą analizy zagadnień, które stanowiły zmienne niezależne odpowiadające przyjętemu modelowi badawczemu. Są nimi: wartości, samoocena, umiejscowienie kontroli zdrowia oraz poczucie uogólnionej własnej skuteczności. W tej części pracy oczekiwałbym, na co zwróciłem uwagę wcześniej, systematyzacji prezentowanych treści, ich krytycznej analizy, dyskusji pojęć, wyraźnego zaznaczenia, które ujęcie jest przyjmowane w pracy, a w mniejszym stopniu streszczenia stanowisk dostępnych w literaturze przedmiotu. Taki pogłębiony wywód dostrzegam w podrozdziale na temat poczucia uogólnionej własnej skuteczności, w którym Autorka ukazuje związek opisywanej dyspozycji podmiotowej ze społeczną teorią uczenia się (s. 96-104). W kontekście pracy doktorskiej, która dotyczy studentów, warto rozważyć, czy nie skupić się na tej grupie badanych w poszukiwaniu danych empirycznych dotyczących związków zachowań zdrowotnych z dyspozycjami podmiotowymi. Dla przejrzystości wywodów można się zastanowić nad rezygnacją z danych empirycznych odpowiadających analizowanym zagadnieniom odnoszących się np. do pięćdziesięciolatek (s. 29, 58), emerytów (s. 57) oraz dzieci (s. 59), takich grup zawodowych, jak żołnierze, policjanci (s. 101), a także opisu związków skuteczności (jako dyspozycji podmiotowej) ze zmysłem przedsiębiorczości oraz osiągnięciami w nauce.

Metodologia badań własnych zaprojektowanych przez Panią mgr A. Kopacz odpowiada założeniom paradygmatu pozytywistycznego i badaniom o charakterze ilościowym. Doktorantka sformułowała trzy problemy główne, w zakresie których dwa mają charakter diagnostyczny oraz jeden zależnościowy. Problemom zależnościowym odpowiadają hipotezy. Warto przeredagować pierwszą hipotezę, aby uwzględniała współzależność pomiędzy zmiennymi, a nie różnice istotne statystycznie (s. 111).

Autorka rozprawy sformułowała poznawczy cel badań, który uwzględnia określenie związków pomiędzy zachowaniami zdrowotnymi studentów, a ich dyspozycjami podmiotowymi. Uwzględniając duże znaczenie pracy dla praktyki warto jest rozważyć sformułowanie celu praktycznego.

Wysoko należy ocenić dobór narzędzi badawczych, które umożliwiły pomiar zmiennych zależnych i niezależnych. Właściwy dobór narzędzi badawczych umożliwił

INSTYTUT PEDAGOGIKI

INSTYTUT PEDAGOGIKI

UNIwersytet Zielonogórski

Al. Wojska Polskiego 69
65-762 Zielona Góra
p. 226

sekretariat@pedagogika.wns.uz.zgora.pl
www.ip.uz.zgora.pl
tel.: +48 68 328 32 56

zrealizowanie korelacyjnego modelu statystycznego. Narzędzia wykorzystane w badaniach zostały właściwie opisane z uwzględnieniem wskaźników dotyczących ich rzetelności. W celu zwiększenia przejrzystości opisu, w tabeli 1 dotyczącej zmiennych i ich wskaźników, warto uszczegółowić zmienne zależne i niezależne (s. 116-119). W niniejszej tabeli zostały wyróżnione narzędzia pomiaru, np. Mój Styl Życia J.M. Cavendish, Skala Uogólnionej Własnej Skuteczności R. Schwarzer, M. Jerusalem, Z. Juczyński, Skala Samooceny SES M. Rosenberg, I. Dzwonkowska, K. Lachowicz-Tabaczek, M. Łaguna i inne, a nie konkretne zmienne, tj. styl życia, poczucie uogólnionej skuteczności, samoocena. Dzięki takiej zmianie, opis wskaźników będzie odpowiadał zmiennym, a nie narzędziom pomiaru, które pozwalają zbadać analizowane zjawiska.

Charakterystyka badanej grupy uwzględnia informacje pochodzące z ankiety, które dotyczyły danych demograficznych oraz opinii na temat długości snu, deklarowanego poziomu stresu, ilości wypalanych papierosów, częstotliwości spożywania owoców przez respondentów i wiele innych informacji (tab. 2-24). W tym kontekście zachęcam Doktorantkę do zastanowienia się nad możliwością wykorzystania tego bardzo bogatego materiału empirycznego (29 stron tekstu) uzyskanego za pomocą ankiety jako dopełnienia danych na ten temat zachowań zdrowotnych i stylów życia przedstawionych w III części pracy (tabela 25 i 26). Rodzi się pytanie, jak przedstawiony opis w charakterystyce badanej grupy na temat zachowań zdrowotnych i stylu życia ma się do wyników badań w części empirycznej pracy?

Autorka w trzeciej części pracy przedstawiła dane empiryczne dotyczące zachowań zdrowotnych, stylu życia oraz dyspozycji podmiotowych badanej młodzieży, a także dokonała porównań wewnątrzgrupowych za pomocą jednoczynnikowej analizy wariancji ANOVA. Bardzo ciekawe są ustalenia dotyczące różnic pomiędzy grupami studentów z czterech lubelskich uczelni dotyczących zachowań zdrowotnych, stylu życia, a także dyspozycji podmiotowych, co stanowi przesłanki do dalszych badań na temat ich uwarunkowań. Dzięki zastosowaniu analizy regresji wielorakiej ustalono związki pomiędzy zmiennymi zależnymi a niezależnymi, a także procentowy rozkład wariancji zmiennych z uwzględnieniem analizowanych grup studentów. Paradygmat pozytywistyczny wiąże się z tym, że badania ilościowe cechuje rygorystyczny metodologiczny oraz konieczność poprawnego wnioskowania statystycznego. Doktorantka w tym zakresie poradziła sobie bardzo dobrze i w sposób czytelny przedstawiła wyniki badań w przemyślanych ujęciach tabelarycznych

INSTYTUT PEDAGOGIKI

INSTYTUT PEDAGOGIKI

UNIwersytet Zielonogórski

Al. Wojska Polskiego 69
65-762 Zielona Góra
p. 226

sekretariat@pedagogika.wns.uz.zgora.pl
www.ip.uz.zgora.pl
tel.: +48 68 328 32 56

oraz prawidłowo zinterpretowała uzyskane dane. Zdaję sobie sprawę, że interpretacja uzyskanych korelacji oraz wyjaśnienie współzmienności w przypadku zestawienia niektórych zmiennych nie było łatwym zadaniem. Tym bardziej doceniam interpretację stwierdzonych zależności pomiędzy zmiennymi. Analiza i interpretacja zgromadzonego materiału empirycznego pozwoliła uzyskać odpowiedź na sformułowane zależnościowe problemy badawcze oraz umożliwiła weryfikację odpowiadających im hipotez. Wątpliwości dotyczące tej części opracowania budzi kolejność zaprezentowanych wyników badań, która nie odpowiada porządkowi problemów badawczych (rozdział 4.2.). Prezentację wyników badań rozpoczęto od danych na temat stylu życia, a nie od zachowań zdrowotnych, co sugeruje kolejność problemów i opisu zmiennych w rozdziale metodologicznym. Jeżeli to był zabieg celowy, to warto go uzasadnić. W pracach empirycznych przyjęło się, aby uzyskane wyniki badań porównywać z danymi innych autorów. Doktorantka w podrozdziale na temat stylu życia badanych odwołuje się ciągle do jednej i tej samej pozycji, znakomitych znawców problematyki Pana prof. Janusza Kirenki i Pani dr Magdaleny Boczkowskiej (2017). Należało wzbogacić literaturę przedmiotu w celu dokonania porównań. Ta uwaga nie dotyczy już podrozdziału na temat zachowań zdrowotnych badanych studentów lubelskich uczelni wyższych.

Wartościowy rezultat badawczych poszukiwań znajduje wyraz w podsumowaniu i wnioskach końcowych. Syntetyczne ujęcie w podsumowaniu wyników badań stanowi kompleksową diagnozę zachowań zdrowotnych studentów lubelskich uczelni w powiązaniu z ich dyspozycjami podmiotowymi. Autorka rozprawy słusznie zwraca uwagę, że te zjawiska rzadko są uwzględniane w badaniach empirycznych w sposób łączny. Dlatego warto było w podsumowaniu w większym stopniu uczynić z tego atut oraz spojrzeć na uzyskane wyniki z metapoziumu, odnieść się do hipotez, przeprowadzić dyskusję, nawiązać do części teoretycznej rozprawy, w której Autorka dokonała przeglądu badań empirycznych. Próba nawiązania do literatury przedmiotu znajduje się jedynie na stronie 243. Warto wyjaśnienia jest, w jaki sposób Doktorantka traktuje wnioski praktyczne. Jeżeli stanowią one rekomendacje dla praktyki pedagogicznej, to wniosek 1, 2 i 5 nie spełnia tego kryterium.

INSTYTUT PEDAGOGIKI

Konkluzja

Przedstawiona do recenzji praca stanowi ciekawy i przemyślany projekt badawczy. Niezaprzeczalnym walorem dysertacji jest wykorzystanie sześciu wystandardyzowanych narzędzi badawczych, które umożliwiły zebranie bogatego materiału empirycznego oraz zrealizowanie korelacyjnego modelu statystycznego. Dane dotyczące współzależności badanych zjawisk pozwalają wyłonić najbardziej wrażliwe obszary funkcjonowania młodych dorosłych oraz zaprojektować, a następnie zrealizować autorski program profilaktyczny dotyczący prozdrowotnego stylu życia studentów lubelskich uczelni, do czego zachęcam Doktorantkę bardzo mocno. Zaproponowane uwagi, dotyczące recenzowanej pracy, traktuję jako sugestie, które mogą być wykorzystane w celu udoskonalenia rozprawy w przypadku przygotowania jej do druku.

Przedstawiona do recenzji praca spełnia warunki określone w Ustawie o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 roku (Dz. U. 2003, Nr 65 poz. 595 z późniejszymi zmianami). Wniosuję o dopuszczenie Pani mgr Anny Kopacz do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Zielona Góra, 17.07.2023 r.